

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

2019

01

VÁLYOG | Hassan Fathy építésze

NAPJAINK FÖLDÉPÍTÉSZE | Martin Rauch

FÉNNYEL ÖLTÖZTETETT TEREK | Székely Orsolya

FŐÉPÍTÉSZEK | Erhardt Gábor — Erdőbénye, Tállya, Abaújszántó

Vándorokból mesterek | Sziklai Ákos

Az elveszettnek hitt magyar hősepikáról | B. Kovács István

INTERJÚ ERHARDT GÁBORRAL

Dénes Eszter

FŐÉPÍTÉSZEK

Erhardt Gábor – Erdőbénye, Tállya, Abaújszántó

Erhardt Gábor (1974)

Tanulmányok:

1993–1998 BME Építészmérnöki Kar
1998–2001 KKE Vándoriskola
2005 KKE Vándoriskola, Diploma

Szakmai tevékenység:

2006– AXIS Építésziroda Kft., tag
2016– Tokaj-hegyaljai Világörökségi Tervtanács, tag
2016– Abaújszántó, Erdőbénye és Tállya települések megbízott főépítésze

Díjak:

2012 Kós Károly-díj (AXIS Építészcsoport részére)
2018 Pro Architectura díj

Oktatás, kutatás:

2002–2006 A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájának vezetője
2008–2016 BME Építészmérnöki Kar, Szerves építészet című tantárgy, meghívott előadó
2016– BMGE Építészmérnöki Kar, Szerves építészet című tantárgy, tantárgyfelelős
2017–2018 MMA ösztöndíja a *Vidéki építészet mint művészet lehetőségei* témában
2018– MMA Művészeti Ösztöndíjprogram

Erhardt Gábor életében Tokaj-Hegyalja meghatározó szerepet játszik. Tállya, Erdőbénye és Abaújszántó főépítési megbízata mellett tervezési munkái is a borvidékhez kötöttek. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű a mádi Rákóczi-Aspremont-kúria felújítása, valamint a hozzá kapcsolódó borászat és vendégház kialakítása, melyet 2018-ban Pro Architectura díjjal ismertek el. Nem mellékes, hogy az Axis építésziroda tagjaként a világörökségi területen végzett tevékenységéért már 2012-ben Kós Károly-díjat vehetett át. A hosszú ismeretségre és a szerkesztőbizottságban végzett közös munkára való tekintettel ezúttal mellőztük a magázódást. Dénes Eszter interjúja.

> Tősgyökeres óbudaiként – immár szentendrei polgárként – hogyan keveredett az ország egyik legtávolabbi, de kétségtelenül egyik legkülönlegesebb sarkába?

Még az egyetemem, Kampis Gábor tankörháromnak köszönhetően meghívhattuk Ekler Dezsőt külsős konzulensnek a komplex tervezési felvétel során. A budai Vár alatti Szalag utcába terveztünk egy épületkomplexumot Kelemen Csabával, Kis Simon Olivérrel és Ferenc Attilával együtt. Akkor épült Ekler Dezső Disznókő borászata, ami – többi épületéhez hasonlóan – nagy hatással volt rám, akárcsak a Hamvas Béla iránti rajongásom. Tulajdonképpen innen daltálható a Hegyalja iránti intellektuális elköteleződésem. A Vándoriskola éve alatt tudatosan folytattam ezt az utat: Bodonyi Csabánál – Tokaj főépítésznél – kezdtem, majd Salamin Ferencnél és a felesége, Tenkács Márta révén szintén

tokaji kötődéssel bíró Sáros Lászlónál folytattam a vándoréveket.

> Mikor jártál először a térségben?

Szinte napra pontosan húsz éve voltam először Hegyalján. A Bodonyi Csaba mellett töltött második munkanapomon adták át Szerencs város Hild-érmét. Salamin Ferenc vándoraival meghallgattuk Csaba laudációját, majd velük tartottam Tarcslára, hogy egy felmérési tervet pontosítsunk. Ez az épület az akkor még romos állapotú Királyudvar volt, ahol számomra addig ismeretlen borokat kóstoltunk. Délután meg már Salamin Ferencel ott ültem Szepsy István borász nappalijában, és a tervekről beszélgettünk. Szó szerint megrendítő volt, hogy a legnevesebb magyar borász engem, a vadidegent is egyenrangú vitapartnerként kezelte, kíváncsi volt a véleményemre. Ez az atmoszféra bizony beszippantja az embert.

> Mi volt az első hegyaljai munkád?

Első megépült munkám a tokaji TWT borászat volt. Eddigi szűk húszéves hegyaljai pályám során tervezhettem templomot, borászatot, kúria- vagy éppen barokk kastély felújítást, és számtalan értékes épületet menthettem meg a pusztulástól. De mindennél fontosabb az emberi kapcsolatok sokasága, amire szert tettem itt. Szoktam is mondani, hogy ha Erdőbénye főutcáján végigsétálok, több ismerőssel találkozom, mint Szentendrén, ahol öt éve lakom.

▲ Tállya archív képeslapokon

▼ Fő utca, Erdőbénye

► **Mióta vagy főépítész Hegyalján?**

Demeter Ervin kormány megbízottnak köszönhetően Kiser László állami főépítész vezetésével működik a Világörökségi Tervtanács Bodonyi Csaba korelnök és további kilenc építész tagságával, akik ezzel felvállalták három-három településen a gazdaszerpet. Nekem Erdőbénye, Abaújszántó és Tállya jutott. Való igaz, kezdetben szerződéses főépítési megbízás nélkül igyekeztünk a gazda szerepet betölteni, a Településképi Arculati Kézikönyvek 2016-os megjelenése óta azonban már valamennyiünknek folyamatos a kapcsolata a településekkel.

► **Vajon mi az oka annak, hogy ugyan a borvidék már 2004-ben elnyerte a világörökségi címet, mégis sokáig periferikus helyzetben volt – leszámítva a nagyobb városokat – a főépítési jelenlét szempontjából? Valójában a ti érdeklődéseitek**

re és lelkiismeretekre alapozva működött a rendszer több mint egy évtizedig.

Az építészet véleményem szerint nemcsak a borvidéken, hanem összirtársadalmi szinten volt és van jelenleg is a periférián. Érdemes megnézni, hogy a legutóbbi évek Kossuth-díjasai között hány építész találunk... Ne feledjük azt sem, hogy a helyieknek bizony sokáig tehertétel volt ez a megtisztelő cím. Ha azt akarjuk, hogy a világörökségi címben mindenki örömét lelje, akkor nem szabályokat és adminisztrációt kell az emberek nyakába ültetni, hanem támogatni kell őket egy nivós építészeti környezet kialakításában. Ehhez pedig főépítészként jelen kell lenni. Amikor én elkezdtem sűrűbben ide járni, az M3-as autópálya csak Gyöngyösig ért el. Nem volt könnyű eljutni Tokaj-Hegyaljára, és sok építész nem is vállalkozott rá. A lelkesedésünk azonban olyan mértékű volt,

hogy fel sem mértük a feladat nagyságát. Bodonyi Csabán, Salamin Ferencen, Kovács Ágnesen és rajtam kívül sokáig nem nagyon volt építész a környéken, így az egyik munka hozta a többi, miközben rengeteg embert személyesen is megismerhettünk. Ha kell, előadok, vagy éppen sétát vezetek a Bor, Mámor, Bénye fesztiválon. A többiekkel együtt én mai napig ezt a fajta jelenlétet preferálom a hivatalos főépítési szerep helyett.

► **A borvidékkel kapcsolatban sokáig csak Tokaj és Mád neve forgott a köztudatban, noha a többi sem kevésbé különleges. Hogyan jellemeznéd az általad felügyelt három települést?**

Erről órákat lehetne beszélni... A tállyai medence adottságai egyedülállóak, nem véletlen, hogy itt van a legtöbb elsőrangú szőlőterület. Mindemellert Tállya fekvése, utcahálózata és épületállománya

▲ Tállya archív képeslapon

▲ Erdőbénye archív képeslapon

▲ Abaújszántó archív képeslapon

▼ Tállyai utcakép. Fotó: Dénes György

is páratlan a térségben. Abaújszántó az egyik legfontosabb kisváros lehetne, de felmérhetetlen kárt, pusztítást szenvedett el az idők során. Ezzel szemben Erdőbénye bája éppen egyszerűségében és érintetlenségében rejlik. Erőt sugároz, ami az épületállománya is kihat. Még a messziről érkezők is szeretettel nyúltak hozzá, szépült, és nem sérült.

► **Megkerülhetetlen a kérdés: szerinted egy főépítész tervezhet az őt megbízó településen?**

Talán a sajátos természetem miatt van, hogy komolyabb önkormányzati beruházások közelébe eddig sem kerültem. Sokáig szinte csak mi voltunk az egyedüli építészek, így nem volt lehetőség másnak adni a megbízásokat. Ugyanak-

kor azt is látni kell, hogy napjaink uniós pályázat orientált időszakában az önkormányzati megbízások finoman szólva kockázatosak, anyagi szempontból csak ritkán megtérülők, inkább a szolgálat kategóriájába tartoznak. A példamutatás szándéka mellett, természetesen. Mindemellert folyamatosan vannak magántervezéseim.

► **Mire nyílik rálátásod főépítészként? Milyen döntésekbe, munkákba vonnak bele a települések?**

Messzebből kezdeném. Ahogyan már említettem, az építészet ma nincs benne a közbeszédben, a döntéshozók sem értenek hozzá. Ha a tervtanács és a főépítész is minőségi követelményeket fogalmaz meg, azt néhány esetben nehezítő, a költségeket növelő körülményként értékelik. Éppen ezért sokszor a nagyobb beruházásokba, ahol már a politika is megjelenik, nincs nagy beleszólásunk. Ugyanakkor az is tény, hogy az építési hatóságok és a kisebb építetők és tervezők gondolkodás nélkül keresnek meg minket, igénybe véve a segítő szándékú konzultációt. Elmondhatom tehát, hogy a többség nem hatósági tevékenységként értékeli működésünket. Kisebb léptékű helyi megbízásokkal is gyakran keresnek meg minket az önkormányzatok.

▲ Pincesor, Abaújszántó. Drónfotó: Dénes György

► Hogyan tudod az elmúlt két évtizedet összefoglalni e három település ismeretében?

Erdőbénye és Tállya rendkívül szerencsés helyzetben van, melyhez hozzátartozik az is, hogy az átkosban még a fejlesztésen kívül eső régióknak is a perifériáján voltak. Rombolás helyett folyamatos és lassú pusztulás jellemezte őket, amiből mára előnyt tudtak kovácsolni. Erdőbénye ezen belül is különleges helyzetű. Főutcáján Salamin Ferencel megvalósítottunk öt-hat olyan épületfelújítást, homlokzat megújítást, ami már összképében is építészeti minőséget jelenít meg. Hangulata van, sajátos íze. Ez sajnos a másik két te-

lepülés esetében még nem érezhető. És ebben nem feltétlenül az építész személye a fontos, hiszen ez attól is függ, ki hogyan tudott bánni a pályázati forrásokkal. Amiben sajnos egyelőre nem látok fejlődést, az az átlag helyi lakosság építészethez való hozzáállása. A lehető legkevesebb pénzből, minimális adminisztrációs teherrel igyekeznek mindent megoldani. Ennek visszasságait a turizmussal jobban érintett területeken, például Tokajban már kezdik felismerni. A megbízóink döntő többsége bebíró, bár ez mindig is jellemző volt a borvidékre. A külső impulzus, az „olasz” betelepítésektől az örmény,

zsidó kereskedőkön át a svábokig és a világlátott arisztokratákig mindig is jelentős volt Tokaj életében. Napjainkig presztízsberuházásnak számít, hogy valaki borászatot hozzon létre itt. A bebírók milliárdokat hoznak egy amúgy szegény vidékre. Jelen van az elvándorlás, a közösség előregedése, a képzett munkaerő hiánya, mint mindenhol vidéken. Ugyanakkor a borvidék adottságai messze jobbak az országos átlagnál, ami sok energiát szabadít fel. A megbízói körömet tekintve nagyon szerencsés vagyok: volt dolgom egyszerű helyi parasztemberrel éppen úgy, mint milliárdos befektetővel.

▲ Szepsy Laczkó Máté Emlékház és tereprendezés, Erdőbénye, 2014. Fotó: Erhardt Gábor

◀ Rákóczi–Aspremont-kúria, felújítás, Mád. Építész: Erhardt Gábor, 2009. Fotó: Szász István

▲ Abaújszántó archív képeslapokon

► A borok szintjén is belemélyedtél ebbe a közegbe?

A kétezres évek elején Hegyalja nagyon nyitott volt, én pedig, más építészekhez képest, alkatomból kifolyólag kevésbé vagyok távolságtartó, igyekszem jó kapcsolatokat építeni a borászok között is. Ők az építészekhez igen hasonlatosak, szeretnek a szakmájukról beszélni, és aki elismeri az ez irányú alkotótevékenységüket, azt jobban befogadják. A munkák során is egyre többet tanultam a borokról és azok készítéséről. A megbízók pedig értékelik és továbbajánlják, ha valaki fogékony a bor mellett a technológiára és a vendéglátásra, a lényegtelennek tűnő apróságokra.

► A mádi Rákóczi–Aspremont-kúria helyreállítása a Pro Architectura díj okán is nagy publicitást kapott. Jelenleg milyen munkáid vannak a térségben?

Leadás előtt áll egy kiállítóternek átalakított műemlék, a tarcali Rákóczi szüretelőház kiviteli terve. Közvetlenül mellette épül a tokaji szőlészeti és borászati kutatóintézet irodaháza. Épül néhány borászatom is, tervezés alatt áll egy kádárüzem Erdőbényén, valamint egy panzió Tolcsván.

► Mi az, amiben segítségért kiállt a borvidék?

El sem tudjuk képzelni, milyen gazdagság van a kezünkben, miközben parciális érdekek mentén hagyjuk pusztulni őket.

Bod Péter Ákos szavaival élve, egyfajta hiánygazdálkodást látok a borvidéken. Hiány mutatkozik pénzből, és a pályázati források sajátos szabályrendszere miatt az időből is. De a legnagyobb hiány a bizalom és az együttműködés terén tapasztalható. Minden erővel segíteni kellene azokat, akik a máshol megkeresett pénzüket idehozzák, és fejlesztéseket hajtanak végre.

► Mennyire nyomja rá a borvidékre a bélyegét az a tény, hogy még nem rendeződött megnyugtatóan a műemlékek ügye?

Tapasztalatom szerint ez csak egy-két esetben okoz gondot. Vannak „elátkozott” épületek, mint a sátoraljaúj helyi

▲ Vay Borászat, felújítás, Erdőbénye. Építész: Erhardt Gábor, 2012. Fotó: Kedves Zsófia

MASTER ARCHITECT – GÁBOR ERHARDT

In the life of Gábor Erhardt, Tokaj-Hegyalja plays a decisive role. In addition to being the Master Architect of Tállya, Erdőbénye and Abaújszántó, he has completed several design projects as well in the wine region. Perhaps most significant of these were the renovation works of the Rákóczi-Aspremont mansion in Mád, together with a winery and a guest house, which were recognized with the Pro Architectura Award in 2018. Earlier, in 2012, he had won the Kós Károly Award for his activities related to World Heritage sites as a member of the AXIS Architects design office.

▼ Bardon Borászat, felújítás, Erdőbénye. Építészet: Erhardt Gábor, 2011. Fotó: Szántó Tamás

Karádi-Berger Borászat és Vendégház, felújítás, Erdőbénye. Építészet: Erhardt Gábor, 2012. Fotó: Kedves Zsófia

Zimmermann borozó, felújítás, Abaújszántó. Építészet: Erhardt Gábor, 2018. Fotó: Szántó Tamás

Bortemplom, vagy a mádi Ciccvar. Alapvetően nem a műemlékvédelmi kérdésen áll vagy bukik az épületállomány sorsa. Kis túlzással, bármelyik hegyaljai épülethez úgy kell hozzányúlni, mint egy műemlékhez – szinte kézzelfoghatóak az évszázadok.

► **Az természetes, hogy a te kezéd nyomán feltárulnak ezek a rétegek, de vajon mások is törekcsenek erre?**

A nagy bajt megfékezik a hatóságok, nem jellemzőek tucatszám elrontott műemlékek. Éppen ellenkezőleg, az egyszerű, önmagában esetleg nem, de egy épületegyüttes, egy utcakép részeként értéket képviselő épületnél óriási rombolást végezhet egy-egy energetikai felújítás. Ablakcsere, hőszigetelés. Ez az, ami a több száz éves borvidéki milióban probléma lehet. Bár a helyi védelem ugyanolyan felmentést ad az energetikai előírások alól, mint a műemléki védelem, mégis kevesen élnek még ezzel a lehetőséggel. Ezen a téren versenyt kell futnunk az idővel.

► **Eddig mentesültek a műemlékek a „hőszigetelési láz” alól?**

Inkább úgy fogalmazok, hogy a rendszer nem kérte számon. Be kell látnunk, hogy egy több száz éves meglévő épületnél az energetikai követelményeknek – főleg, ha idővel szigorodnak – lehetetlen megfelelni. Ezen csak a műemléki és a helyi védelem tudna segíteni, de már most fáziskésésben vagyunk. A TKR (Településképi Rendelet) alapján gyorsan összeállítható egy értékvizsgálat, majd egy helyi védelem alá rendelés. Ugyanakkor az önkormányzat sokszor fordított nyomást gyakorol ránk a műemlékektől való alaptalan félelem okán. Abaújszántón a görög katolikus parókia százötven éves épületénél az energetikai pályázaton például sikerült felmentést kapni a homlokzati fal hőszigetelése alól, és azt más épületrészen használhattuk fel. Ehhez azonban kell egy olyan agilis és kompetens bonyolítói csapat az egyház részéről, amely lépni tud ilyen

▲ Piac, Tarcal. Építészet: Erhardt Gábor, 2007. Fotó: Erhardt Gábor

esetben. Első lépésként pedig az elhibázott lépés határozott elutasítása a főépítész és a parókus részéről. Egy egyszerű lakos nem fog gondolkodni a lehetőségeken, csak előírás szerint feldobja a polisztirolt.

► **Mit gondolsz az arcuati kézikönyvekről?**

Még a kormányzati gondolat előtt készítettünk egy értékataszteri vizsgálatot Salamin Ferencsel a szerencsi kistérség településeire. Elkészült egy kézirát is Hegyalja építészetéről a településszerkezettől a példamutató felújításokig, Darabos György fotóival. Az anyag végül anyagi forrás és idő hiányában nem került kiadásra. Erre alapozva nyúltam a TAK-hoz is, melyben elsősorban az ismeretátadás lehetőségét láttam. Azt szeretném elérni, hogy rácsodálkozzanak például az abaújszántói 2 x 2 ablakos épülettípusra, mely jellemző rá, és csak rá... Nem a telepítés vagy egyebek érdekelték. Egyébként a települési kézikönyveknek nem látom a tervtanács mellett túl nagy relevanciáját. Sokkal inkább a most készülő térségi kézikönyvet tartom fontosnak, mely rálátást ad a teljes borvidékre. Ezen belül kellene lemenni akár olyan szintre, hogy egy adott településen van-e olyan terület,

ahol semmit sem szabad megengedni (kis túlzással), míg másutt nagyobb rugalmasságot kell adni. Ma a települési kézikönyvek és a hozzájuk kapcsolódó rendeletek a 27 településen a gazdasági vagy ipari épületek esetében a legkülönbözőbb dolgokat írják elő, kezdve a 40–50 fok közötti tetődőlésszög megkövetelésével. Ez csak egy az aknák közül, amire tervezőként ráléptem, és amiket jó lenne összefésülni. A jogszabályokkal amúgy sem lehet mindent kezelni. A saját bőrömmön tapasztaltam, hogy egyes javaslataimról a rendeletet illetően rövid időn belül bebizonyosodott, hogy nem működnek, mert nem tudunk minden helyzetre felkészülni.

► **Főépítészként hogyan képzeled el a jövőt ezeken a településeken?**

Meghatározó olvasmányélményem volt a közelmúltban az Urr Gáborral készült főépítési interjú (Országépítő, 2018/3. – a szerk.). Nyilván ő jóval könnyebb helyzetben van, hiszen csak egy településért felel, ami nem a világörökség része. Mégis követném a gondolatmenetét: nem rohannék, nem intézményszerűsíténe, nem akarnék mindenáron jogszabályokat alkotni. Legjobban annak örülnék, ha a világörökségi tervtanácsot

Miskolc helyett helyben tarthatnánk a helyiek nagyobb érdeklődése mellett. Megnyugtató számomra, hogy az új tervtanácsi rendelet alapján az egyszerű bejelentés alá eső családi házaknak is a világörökségi tervtanács elé kell kerülniük, mint minden építési és felújítási tevékenységnek. Ez régi adósságunk. Ami a tervtanács működését illeti, sokszor kérdezem magamtól, hogy vajon a közepszerű, de illeszkedő házakat, vagy az építészeti minőséget kell-e előtérbe helyezni. A magam részéről örülnék annak, ha a jövőben helyi hangulatú és élhető épületek születnének Hegyalján. Ma már ez utóbbi sem teljesül feltétlenül a mindennapi gyakorlatban... Akivel kapcsolatba kerülök, legyen az helyi, bebíró, befektető vagy turista, nem a modern, jelszerű építészetet hiányolja innen, hanem azt, hogy nincs egységes építészeti szövet, ami azt a hangulatot képviselné, amiért Tokaj-Hegyaljára jött. Ez pedig nem az építész tehetségén múlik, hanem elsősorban az alázaton, természetesen némi fantáziával fűszerezve. Ami azonban nem változik: a személyes jelenlét fontossága. Ez működteti a rendszert, ezen áll vagy bukik minden. Nincs az a jogszabály, ami ezt helyettesíteni tudja.